

Workshop „Empirical Methods in Cognitive Linguistics 5.2“

Eva Lehečková

Ústav českého jazyka a teorie komunikace, FF UK v Praze

eva.leheckova@ff.cuni.cz

Ve dnech 13.–18. června 2011 se na Chicagské univerzitě (University of Chicago) konal týdenní workshop Empirické metody v kognitivní lingvistice 5.2 (dále EMCL), jehož organizátory byli Steven Clancy z téže univerzity a Michele Feist z Louisianské univerzity v Lafayette (University of Louisiana at Lafayette).

Workshopy EMCL se konají s nepravidelnou frekvencí od roku 2003 na různých univerzitách v Evropě nebo ve Spojených státech, v minulosti např. v roce 2008 v dánském Odense nebo na jaře roku 2011 v německém Freiburgu. Workshop je z teoretického hlediska orientován kognitivnělingvisticky. Jeho cílem je reflektovat současný vývoj v metodologii lingvistiky a seznamovat účastníky s korpusovými a experimentálními metodami v kognitivnělingvistickém výzkumu.

Formát, který se pro workshopy EMCL postupně zavedl, je velmi zajímavý. Účastníci jsou přijímáni na základě odborného životopisu a motivačního dopisu a jedná se jak o rodilé mluvčí angličtiny, tak o mluvčí různých dalších jazyků. Zájemci se ucházejí o místo v jedné ze tří pracovních skupin, která má vždy dva vedoucí (jeden bývá obvykle orientován spíše korpusově, druhý spíše experimentálně) a osm účastníků. Před začátkem workshopu dostanou účastníci materiály s povinnou četbou (pro letošní workshop to byly následující texty: González-Márquez et al., 2007; Gries, 2006; Grondelaers et al., 2007; a Nuñez, 2007) a vzhledem k tomu, že budou během workshopu realizovat lingvistický experiment, musejí (kvůli legislativě v USA) úspěšně absolvovat elektronickou formou školení o práci s osobami a o jejich ochraně (pro zajímavost viz <<http://phrp.nihtraining.com/users/login.php>>).

Workshop trvá pět a půl dne a probíhá v angličtině. Zkoumaným jazykem je také obvykle angličtina. První den (v pondělí) se účastníci po seznámení zabývají výběrem výzkumné oblasti, která bude všechny zajímat, a formulací výzkumné otázky. V dalších dvou dnech provádějí korpusový výzkum a připravují experiment. Ve čtvrtek se realizují a vyhodnocují experimenty, a to obvykle tak, že zbývající dvě skupiny tvoří testované osoby pro experiment skupiny první. V pátek skupina zpracovává výsledky obou částí workshopu a připravuje powerpointovou prezentaci. V sobotu dopoledne se všichni účastníci sejdou a jednotlivé skupiny prezentují výsledky své týdenní práce. Primárním cílem workshopu není dospět k signifikantním výsledkům, ale projít správně procesem empirického výzkumu a vyvarovat se závažných pochybení.

Chicagský workshop EMCL 5.2¹ měl přímo podtitul „The Integration of Corpus and Experimental Methods“. První skupinu vedl Steven Clancy, který je slavista a zajímá jej pádová a verbální sémantika, a Michele Feist, psycholingvistka zabývající se například předložkami v angličtině a španělštině. Druhou skupinu vedl Ben Bergen (University of California San Diego) a Dagmar Divjak (University of Sheffield), která se workshopu účastnila formou videohovorů přes Skype. Ben Bergen se zabývá porozuměním figurativnímu jazyku a konceptem vtělení (embodiment) v užívání jazyka, Dagmar Divjak zkoumá vztah mezi jazykem

1 Základní informace jsou dostupné na adrese <<http://languages.uchicago.edu/emcl5-2/>>.

a lexikonem např. na problematice vidu a modality korpusovými metodami. Třetí skupinu vedl Mark Davies (Brigham Young University, Utah), mimo jiné autor korpusů COCA (Corpus of Contemporary American English) a COHA (Corpus of Historical American English),² který se kromě toho zaměřuje na syntaktickou problematiku, a Laura Carlson (University of Notre Dame, Indiana), jež se zajímá primárně o konceptualizaci prostoru. Pokud jde o výzkumné otázky, o první skupině, do níž jsem patřila já, pojednám podrobněji níže.

Druhá skupina se zaměřovala na primingové efekty dané volbou vyjádření: snažila se zjistit, zda volba metafor může signifikantně modifikovat interpretaci textu – experiment spočíval v porozumění textu týkajícího se nespokojenosti obyvatel s vládními reformami; text měl dvě varianty: jedna obsahovala metafory vyznačující se agresivními konotacemi (přetékání přes hranice, rozšiřování se, propukání apod.), druhá neutrálnější výrazy. Respondenti měli posoudit, zda nespokojenost obyvatel vyústí v násilné nepokoje, přičemž hypotéza výzkumné skupiny byla postavena tak, že respondenti s variantou textu obsahující metaforické výrazy podpoří interpretaci navrhuující otevřené nepokoje.³

Třetí skupina zjišťovala relevantní rysy konstrukce *to out-Eiffel the Eiffel / to out-tower the tower / to out-tower the Eiffel / to out-Eiffel the tower*. Jejich experiment obsahoval 96 kritických položek, které variovaly několik konstrukcí výše naznačeným způsobem a po respondentech se žádalo, aby posoudili jejich přijatelnost na desetistupňové škále; cílem výzkumu bylo stanovit, která z variant je pro mluvčí nejpřijatelnější, a pokusit se podat vysvětlení.

Skupina 1 byla sedmičlenná a měla v porovnání s jinými skupinami největší podíl nerodilých mluvčích (2 : 5, ve složení Italka, Japonka, Ruska, Litevka a Češka). Jako předmět svého zkoumání zvolila oblast slovesných výrazů vyjadřujících pohyb vody (*flow, leak, stream, spill, flood*) a jejich roli při strukturování metafor. Po diskusi jsme výzkumnou otázku formulovali takto: Slouží slovesa vyjadřující pohyb vody jako zdrojová doména (*source domain*) pro vyjadřování myšlenek a nápadů (*target domain*)? Na tuto otázku měl odpovědět korpusový výzkum, který jsme prováděli na materiálu *Open American National Corpus* (OANC).⁴ Analýza korpusu probíhala ve freewarovém programu R, který se v lingvistice používá pro analýzu a statistické vyhodnocování jazykových dat čím dál častěji (viz např. Baayen, 2008; Gries, 2009a; 2009b). Základní uvedení do programu R, které pro skupinu 1 připravil S. Clancy, bylo v porovnání s náplní jiných skupin přidanou hodnotou.

Korpusová analýza ukázala, že metafory s pohybem vody se v oblasti myšlení sice používají, ale nepřilíh často, zejména v porovnání s metaforami založenými na transferu, tj. předávání, poskytování, sdílení apod. V rámci experimentu jsme se proto rozhodli zjišťovat, zda je možné pomocí vhodného primingu vyvolat u respondentů při hovoru o myšlení a nápadech užívání jak frekventovaných metafor transferu, tak méně frekventovaných metafor obsahujících pohyb vody. Primingového efektu jsme chtěli dosáhnout pomocí spořiče obrazovky, který jsme pouštěli před začátkem experimentu na plátně, kde se promítaly experimentální otázky. Testované osoby (n = 18) jsme rozdělili na dvě skupiny. Obě skupiny měly stejnou sadu otázek

2 Viz <<http://corpus.byu.edu/coca/>> (COCA) a <<http://corpus.byu.edu/coha/>> (COHA).

3 Tento experiment se však neukázal jako vhodný pro poměrně výrazně smíšenou skupinu respondentů s velkým podílem nerodilých mluvčích, kteří byli mnohdy limitováni svou znalostí anglického lexika.

4 V podobě holých textových dat je ke stažení k dispozici na internetové stránce <<http://americannationalcorpus.org/OANC/index.html>>.

(dvě kritické, tři výplňkové), ale různé podněty ve formě spořičů: skupina 1 sledovala rychle plynoucí horskou řeku, skupina 2 video se skřítky, kteří si předávali krabičky. Kritické otázky zněly: *Jak promýšlíte nové výzkumné téma? Co se děje, když se v novinách referuje o nějakém skandálu?* Na závěr jsme respondenty požádali, aby popsali spořič, jež viděli v úvodu. Analýza experimentálních dat nepotvrdila primingový efekt ani u frekventovaných transferových, ani u periferních metafor založených na pohybu vody. Transferové metafor byly ve vzorku odpovědí signifikantně častější než metafor z druhé skupiny. Užívání metafor bylo častější u odpovědí na abstraktní otázky (kritické) než na otázky výplňkové, které se týkaly konkrétních činností, jako byla příprava toastu nebo kreslení postavy.

Workshop EMCL 5.2 hodnotím jako velmi inspirativní událost, která umožňuje seznámení s aktuálními metodami v empiricky orientovaném výzkumu a jejíž šťastně zvolený formát zahrnuje také praktický nácvik dovedností potřebných pro standardní empirické zkoumání. Vzhledem k tomu, že workshop je putovní a pravidelně se koná také v Evropě, všem zájemcům o empirické metody a kognitivní lingvistiku účast na něm doporučuji.

Literatura:

BAAYEN, R. Harald (2008): *Analyzing Linguistic Data. A Practical Introduction to Statistics Using R*. Cambridge: Cambridge University Press.

GONZÁLEZ-MÁRQUEZ, Mónica – BECKER, Raymond B. – CUTTIN, James E. (2007): An introduction to experimental methods for language researchers. In: Mónica González-Márquez et al. (eds.), *Methods in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, s. 53–86.

GRIES, Stefan T. (2006): Introduction. In: Walter Bisang – Hans Henrich Hock – Werner Winter (eds.), *Corpora in Cognitive Linguistics*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter, s. 1–18.

GRIES, Stefan T. (2009a): *Quantitative Corpus Linguistics with R: A Practical Introduction*. New York, NY: Routledge.

GRIES, Stefan T. (2009b): *Statistics for Linguistics with R: A Practical Introduction*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter.

GRONDELAERS, Stef – GEERAERTS, Dirk – SPEELMAN, Dirk (2007): A case for a cognitive corpus linguistics. In: Mónica González-Márquez et al. (eds.), *Methods in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, s. 149–169.

NUÑEZ, Rafael (2007): Inferential statistics in the context of empirical cognitive linguistics. In: Mónica González-Márquez et al. (eds.), *Methods in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, s. 87–118.